



РОБОТА НАД ТВОРОМ ЗА КАРТИНОЮ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ НА ОСНОВІ ПРИНЦИПУ НАСТУПНОСТІ

А Розглядається проблема створення творів молодшими школярами. Автором проаналізовано тлумачення терміну «твір», описано значення роботи над твором за картиною та запропоновано організацію роботи над ним із позиції принципу наступності. Продуктивність означеного залежить від послідовного розташування матеріалу, реалізації нових елементів роботи у структурі проведення уроку та застосування прийому складання схеми.

Ключові слова: твір, твір за картиною, аналіз тексту за схемою, наступність, молодші школярі.

Актуальність проблеми. Сучасний стан країни вимагає перетворень у сферах життя особистості, що впливають передусім на навчання та виховання підростаючого покоління, тому перед школою постає завдання не тільки забезпечити особистість необхідними знаннями з різних галузей науки, а й на їх основі виховати культуру мислення та мовлення. У цьому аспекті особливої уваги потребує початкова ланка освіти, оскільки саме в цей період закладаються підґрунтя для розвитку мовних і мовленнєвих умінь. Робота над формуванням мовленнєвих умінь у школі багатогранна. Один із її напрямків – написання творів за картиною, що розвивають творчу уяву, дають можливість формувати спостережливість і логічне мислення, зв'язне мовлення, естетичне сприйняття творів живопису, здатність емоційно сприймати навколишню дійсність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні і практичні питання методики навчання різним видам творів, у т. ч. за картиною, розглядалися в працях М. Вашуленка, Т. Ладиженської, О. Лобчук, В. Мещерякова, М. Пентиліук, Л. Ходякової та ін. Дослідники висвітлюють вимоги, види, етапи навчання тощо. У той же час учителі-практики відзначають серйозні недоліки під час написання школярами творів (розширення або звуження теми висловлювання, ухилення від запропонованої теми, перевантаженість тексту подробицями, які не мають значення для розкриття теми тощо). Одна з причин їх виникнення – недостатня розробленість методики навчання формування вміння писати твори за картиною на основі зв'язків наступності.

Формулювання цілей статті. Виходячи з вищезазначеного, метою статті є описання роботи над твором за картиною на заключному етапі мовної освіти в початковій школі на основі принципу наступності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз методичної літератури засвідчив, що під учнівським твором розуміється «вид мовленнєвої діяльності, яка вимагає від учня творчого й самостійного викладу думок, почуттів, суджень» [2, с. 47]; «вид роботи учнів, в основі якої лежить самостійне створення як письмового, так і усного висловлювання» [3, с. 226]; «письмова робота, яка передбачає повідомлення школярем власних думок, суджень, хвилювань» [1, с. 2]. Т. Ладиженська розглядає «і як предмет навчання, і як засіб, за допомогою якого формуються і розвиваються комунікативні вміння» [4, с. 278]. М. Пентиліук називає вправою, в якій школярі зв'язно і самостійно викладають думки і почуття [5, с. 304].

Проаналізувавши ці визначення, можна зробити висновок, що твір виступає і як вид роботи (вправою) з розвитку мовлення, і як одна з найскладніших форм діяльності учнів.

Одним із непростих учнівських творів у початковій школі вважається твір за картиною, що передбачає створення тексту на основі аналізу твору образотворчого мистецтва. Його особливість полягає в тому, що виконується він не на основі вражень від живої дійсності, а за допомогою сприйняття та осмислення художнього полотна. Текст будується як опис, тому що зміст картини завжди статичний, незалежно від того, «яка б стрімка дія на ній не зображувалася, це лише її одна зупинена мить» (М. Пентиліук) [там само].

Твір за картиною проводиться в усіх класах і може бути різним за ступенем важкості. На заключному етапі мовної освіти початкової школи застосовуються демонстраційні репродукції живопису. Їх опрацювання набуває філософсько-художнього наповнення. Діти вчаться досягати глибину змісту, знаходити і виражати ідею автора. У них формується вміння бачити і характеризувати деталі картини, спостерігати, описувати, оформлювати бачене мовними засобами. Установлено, що формування означених умінь повинно здійснюватися на зв'язках наступності, які передбачають: 1) опору на попередньо засвоєні знання та вміння (Ш. Ганелін); 2) поступове ускладнення матеріалу, неперервність (А. Богуш).

Відомо, що розвиток умінь відбувається під час реалізації етапів уроку, які відповідно наступності вимагають певної послідовності та правильного розташування. Вчителі, як правило, дотримуються такого порядку: знайомство з майстром репродукції, аналіз картини, словникова й орфографічна робота і самостійне написання твору. З нашої точки зору, цю структуру можна вдосконалити, включаючи нові елементи роботи під час проведення уроку. Отже, урок можна побудувати таким чином: організація класу, підготовка до сприймання матеріалу, повідомлення теми, ознайомлення з поняттями художнього мистецтва (пейзаж, натюрморт тощо), з майстром репродукції, первинне сприймання картини (вікторина для уважних), загальна бесіда за змістом картини та мовлення підготовка до твору на основі схеми, складання плану, самостійна робота, підсумок уроку.

Оскільки вся робота вибудовується таким чином, щоб учні навчилися «читати» картину, правильно розуміти її, тому важливим етапом уроку є підготовка до сприймання твору мистецтва, включаючи знайомство з пейзажем, його різновидами, стислу розповідь про

художника, його творчість, історію створення картини. У ході підготовчої бесіди корисно використовувати спостереження й особистий досвід школярів. Це здійснюється на основі інтерактивного методу навчання «асоціативний куш», завдання і питання якого активізують почуття, переживання, підготовлюють до активного сприймання й уважного розгляду картини. Цікавою перед осмисленням картини є вікторина для уважних, де питання і відповіді даються по пам'яті, не дивлячись на репродукцію.

Невід'ємною частиною уроку є бесіда за картиною. Аналіз передбачає розуміння тематики картини, розкриття композиції, тобто переднього і заднього плану, виділення центральних предметів і те, що є фоном. У процесі аналізу змісту здійснюється збір матеріалів для опису. Найефективнішим засобом означеної роботи є створення схеми, яка дозволяє наочно продемонструвати учням взаємозв'язок окремих елементів композиції картини, логіку висловлювання у творі, зосередити увагу на конкретних елементах. Діти виділяють ключове слово картини (фон) і те, що відображається на передньому або задньому плані, фіксують центральні предмети, тобто головні, важливі деталі, підбирають до них мовні засоби, за допомогою яких описуватимуть картину. Зазначимо, що схема не тільки фіксує мовні засоби, але й систематизує робочий матеріал, встановлюючи логічні зв'язки між елементами композиції, виділяючи смислові частини твору і послідовність мовлення.

Отже, створення схеми в процесі аналізу картини може стати продуктивним способом розвитку в учнів логічного мислення, вміння спостерігати, бачити й оцінювати важливі деталі, «читати» картину.

Продуктивно впливає на створення твору за картиною робота зі складання плану, але перед цим діти повинні повторити особливості опису картини.

Пропонуємо розглянути урок за картиною І. Левітана «Золота осінь»!

Мета: ознайомити з поняттям «пейзаж» та його видами, художником; навчати вдивлятися в картину і розуміти її; вдосконалювати вміння бачити головні предмети та підбирати до них потрібні слова для опису, послідовно створювати текст, формулювати зачин, основну частину і кінцівку, виховувати естетичні почуття.

Обладнання: картина.

Тип уроку: урок розвитку зв'язного мовлення.

Хід уроку

I. Організація класу.

Продзвенів уже дзвінок,

Починається урок.

Прошу всіх рівненько стати.

Успіхів всім побажати.

Щоб урок пройшов не марно,

Сядьте, діти, рівно, гарно.

II. Підготовка до сприймання матеріалу

На дошці записано слово «весна».

– Який у весни є антонім? (осінь)

– Ви любите цю пору року?

– Які асоціації виникають у вас при слові осінь?

– Які зміни відбуваються восени?

– Подивіться на дошку. Яка гарна ця пора року? (на дошці з'являються осінні фото).

III. Ознайомлення з поняттями художнього мистецтва (пейзаж)

Розгляньте картини. На них зображена не просто осінь, а природа восени? Чи знаєте ви як можна назвати картину, на якій зображена природа? (пейзаж). Природу можна зображувати картиною, текстом і музикою.

Картинний пейзаж І. Левітана «Золота осінь»	Словесний пейзаж Осінь наша, осінь – Золота година. Фабри готує, У відерця наливає. Змішує, чаклує, Потім все розфарбує. Придивіться, все довкола Стало різнокольоровим!
--	--

– Що використовує художник для зображення пейзажу?

– Які фарби використовує, малюючи осінь?

2) **Прочитайте текст.**

– Яким способом поет демонструє осінь? (словами)

Рання чи пізня осінь зображена поетом?

– Чи є у тексті порівняння?

IV. Повідомлення теми

Як бачимо, природу можна зображувати по-різному. Поети виражають своє ставлення до осені словами, а художники – фарбами.

Сьогодні перед нами стоїть завдання навчитися «читати» картину, осмислювати її зміст, передавати словами те, що творець зобразив фарбами. Ми писатимемо твір за картиною І. Левітана «Золота осінь».

V. Робота над темою

а) розповідь про життя і творчість художника

Ісаак Ілліч Левітан народився в 1860 р. Художник рано залишився сиротою. Його дитинство було настільки важким, що згодом він намагався більше ніколи про нього не згадувати. Коли Левітан навчався в Москві в художньому училищі, йому часто доводилося голодувати. Він навіть ночував в училищі, так як не мав свого кутка. Але, незважаючи на всі тяготи життя, Левітан був м'якою і чуйною людиною. До своєї роботи ставився дуже строго. За 25 років написав біля 1000 картин, малюнків, ескізів. Для своїх творів він вибирав такі моменти, коли в природі відбувалися зміни. Художник добре відчував життя природи. Його картини – це картини чарівника, художника, який любить свою країну.

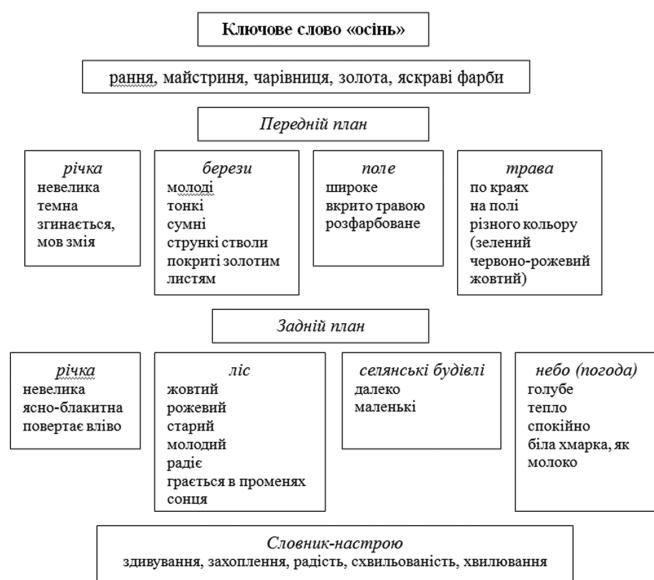
б) вікторина для уважних (картина прибирається)

Слухаючи розповідь про художника, ви, напевно, розглядали картину. Перевіримо, як ви її запам'ятали. Чи можете згадати, яка тематика картини? Що на ній зображено? Які кольори переважають? Що більше вам запам'яталося?

в) бесіда за змістом картини

Спробуємо стати творцем картини. Подумайте, який її задум? За якими ознаками можна визначити, що репродукція про осінь? Чому осінь на картині названа золотою? Які фарби переважають в описі осіннього пейзажу? Пригадайте, як автори словесного пейзажу називають осінь? Ранню чи пізню осінь зобразив майстер? Що зображено на передньому плані? Які предмети цього плану можна виділити? Що можете про них сказати? Які слова для опису підбере? Порівняйте колір води в річці біля лівого берега

з кольором на далекому плані. Чому він різний? Що росте на берегах річки? Якого кольору трава, берези? Чи всі дерева одягаються в золоте вбрання? Які залишаються зеленими? Порівняйте берези. Чому забарвлення в них різне? Що ми бачимо на задньому плані картини? Чи однакова за формою річка на передньому і задньому плані? Якого кольору? Що можна сказати про ліс? Чи радіє він осені? Чому селянські будинки такі маленькі? Якого кольору небо? З чим можна порівняти хмаринку? А яка погода? Які почуття викликає ця картина?



- в) складання плану
- Який текст за типом будемо створювати? З яких частин він складається?
 - Про що будемо розповідати в першій частині? (У першій частині говоритимемо про те, як називається картина, хто її автор).
 - Якими словами можна почати? (Переді мною картина відомого художника) Що описуватимемо у другій частині? (Саму картину, тобто природу)
 - Як почнете опис? (На картині зображена рання осінь)
 - Про що писатимемо в третій частині? (Про свої почуття, про відношення до картини)
 - Як можна почати завершальну частину? (Коли я дивлюся на картину, то у мене виникає почуття; Мені ця картина подобається тим...).

Компаній Е. В. Работа над сочинением по картине в начальной школе на основе принципа преемственности.

А Рассматривается проблема написания сочинений младшими школьниками. Автором проанализировано понятие «сочинение», описано значение работы над сочинением по картине и предложено организацию работы над ним с точки зрения принципа преемственности. Успех этой работы зависит от последовательного расположения материала, реализации новых элементов работы в структуре проведения урока и применение приёма составления схемы.

Ключевые слова: сочинение, сочинение по картине, анализ текста по схеме, преемственность, младшие школьники.

Компаній О. В. Work on the essay on the picture in elementary school based on the principle of continuity.

С The article deals with the problem of creating essays by younger students. The author analyzes the interpretation of the term «essay», describes the importance of work on the essay on the picture and proposes the work organization on the principle of continuity. This work's success depends on the sequential arrangement of the material, the implementation of new elements in the structure of the lesson and the use of the reception of the mapping.

Key words: essay, essay on the picture, text analysis on a scheme, continuity, younger pupils.

VI. Самостійна робота.
Уявіть себе екскурсоводами. Опишіть усно картину (2–3 учня).

Напишіть твір, користуючись планом і схемою.

План

1. Представлення картини.
2. Опис природи – річки, дерев, неба, поля; кольорів картини.

3. Ставлення до картини.

VII. Підсумок уроку.

За народним переказом, Осінь – старша дочка Сонця. Вона останньою залишила батьківський дім і стала на Землі четвертою порою року. Посилаючи Осінь на Землю, Сонце сказало їй: «Забирай все моє багатство. Я віддаю тобі і все своє золото. Будь щедрою і люди полюблять тебе». І Осінь, як ви бачите, виконує наказ Сонця і кожного року дарує нам щедрі дарунки полів і садів та чарує нас осіннім золотом.

Висновки. Цікавим і важким видом роботи на уроках розвитку зв'язного мовлення є створення творів за картиною. Їхня продуктивність залежить від послідовного розташування матеріалу, реалізації нових елементів роботи у структурі проведення уроку та застосування прийому складання схеми, що дозволяє зосередити увагу учнів на конкретних елементах картини. Діти вчать «читати» її, уважно розглядати, виділяти те, що зображено на передньому і задньому плані, відзначаючи головне. Це дає можливість встановлювати взаємозв'язки між частинами картини в цілому, оскільки без розуміння єдності всіх компонентів живопису неможливо зрозуміти картину і написати твір.

Перспектива подальших розвідок у даному напрямку заключається в упровадженні нових технологій, зокрема створення схеми під час аналізу, в організацію роботи над описом пейзажу за власними спостереженнями.

Список використаних джерел

1. Бакулина, Г. А. Сочинение по демонстрационной картине как средство развития связной речи младших школьников [Электронный ресурс] / Г. А. Бакулина // Концепт. – 2014. – Спецвыпуск № 32. – Режим доступа : e-koncept.ru/2014/14880.htm.
2. Беляев, О. М. Уроки розвитку навичок зв'язної мови / О. М. Беляев // УМЛШ. – № 11. – 1974. – С. 47–58.
3. Казарцева, О. М. Сочинение / О. М. Казарцева // Педагогическое речеведение : словарь-справочник. – 2-е изд., испр. и доп. – Москва : Флинта : Наука, 1998. – С. 226–227.
4. Ладженская, Т. А. Обучение устной и письменной речи (связная речь) / Т. А. Ладженская // Методика преподавания русского языка. – Москва : Просвещение, 1990. – С. 278–293.
5. Пентилюк, М. І. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / М. І. Пентилюк. – Київ : Ленвіт, 2009. – 400 с.

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 29.07.2016